

УДК 159.923:057.19

Лозовецька В.Т., д.п.н., професор, головний науковий співробітник, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

У статті акцентовано увагу на теоретичних і практичних аспектах професійного розвитку фахівців туризму в сучасних умовах праці. Розглянуто особливості формування відповідних компетенцій фахівців сфери туризму щодо адекватного сприйняття сучасних соціально-економічних потреб і уподобань споживача, готовності до створення нових видів конкурентоспроможних туристичних послуг на засадах ринкових пріоритетів і цінностей, усвідомлення особистісної відповідальності за результати професійної діяльності.

Ключові слова: викладач, туризм, фахівець, професійний розвиток, професійна підготовка, ринкові цінності, професійна діяльність.

Вступ. Професійний розвиток фахівців туризму в сучасних соціально-економічних умовах передбачає, передусім, системне удосконалення рівня професійної компетентності щодо налагодження позитивного міжособистісного спілкування зі споживачами послуг, здатності самостійно приймати професійні рішення у виконанні функціональних професійних завдань. Важливим у цьому є: ефективність праці; оперативне реагування на вимоги сучасного ринку; креативність і творчість у здійсненні професійних дій; усвідомлення ролі особистісного внеску в досягнення загальних цілей підприємства або фірми; мобільність і гнучкість у застосуванні набутих знань, умінь і компетенцій; готовність до оволодіння додатковими компетенціями та кваліфікаціями; здатність до аналізу та прогнозування результатів професійної діяльності, системного удосконалення функціонального поля професійної діяльності. Вищезазначене зумовлює доцільність висвітлення окремих аспектів даної теми дослідження, метою якого є окреслення концептуальних засад професійного розвитку фахівця туризму в сучасних умовах праці.

Виклад основного матеріалу. Як свідчать результати наших досліджень переважна більшість фахівців на ринку туристичних послуг має певні труднощі у здійсненні конкретних професійних дій і функцій. Можна виділити низку типових проблем, а саме:

- неузгодженість ідеального і реального образу обраних професій;
- низький рівень сформованості комунікативних умінь та здатностей;
- уявлення про свої особисті ціннісні орієнтації не відповідають своїм уявленням про цінності, що забезпечують успіх у професійній діяльності в нових економічних і соціальних структурах;
- неузгодженість реальної та ідеальної мотивації до праці;
- неадекватна самооцінка щодо вибору професійних рішень;

- низький рівень професійної активності та креативності у розв’язанні складних «не типових» професійних завдань;
- не сформованість особистісної відповідальності за результати власної праці щодо конкурентоспроможності туристичних послуг.

Роботодавці, враховуючи потреби та уподобання споживачів туристичних послуг стверджують, що фахівець туристичної галузі має бути компетентною особою, яка, насамперед, володіє комунікативністю, здатністю розв’язувати та упереджувати конфліктні ситуації, системно вдосконалюючи професійні знання та вміння щодо якісного надання туристичних послуг для всіх соціальних прошарків населення, незалежно від їх віку та фізичного стану здоров’я, приймаючи особистісну відповідальність за результати власної праці [6].

Слід відмітити, що самостійна трудова діяльність, яка є цінністю для людини, зумовлює успішність людини у конкретній галузі, створюючи умови для формування інших важливих цінностей сучасного фахівця. Основними психологічними принципами ефективного професійного розвитку сучасної людини вважають:

- принцип свідомості у виборі професії, який виражається в прагненні задовольнити своїм вибором не тільки особистісні потреби у трудовій діяльності, але і принести якомога більше користі суспільству;
- принцип відповідності обраній професії і інтересам, схильностями, здібностями особистості і одночасно сучасним соціально-економічним вимогам і потребам;
- принцип особистісної активності у здійсненні професійних дій і функцій;
- принцип розвитку на засадах реалізації життєво-важливих та професійних цілей і потреб [3, 4, 5].

Вчені наголошують, що професійна діяльність є сенсом існування будь-якої особистості.

Суттєвим чином це стосується і фахівців туризму.

На нашу думку, в сучасних соціально-економічних умовах діяльності успішний професійний розвиток фахівців туризму має орієнтуватися на розвиток індивідуального професіоналізму, оволодіння ринковими цінностями та орієнтирами, забезпечуючи здатність фахівця до:

- оперативного реагування на соціально-економічні зміни щодо конкурентоздатності туристичних послуг;
- адекватного сприйняття професійних реалій;
- аналізу європейського та світового професійного досвіду;
- окреслення професійних завдань і проблем щодо якості туристичних послуг;
- розробки конкурентоздатних видів туристичних послуг на основі ринкових цінностей із визначенням відповідних цілей і мотивів;
- розробки додаткових послуг у сфері туризму;
- позитивного міжособистісного спілкування;

- оволодіння додатковими професійними функціями та компетенціями;
- особистісної відповідальності за результати праці та її удосконалення;
- системного удосконалення рівня професійної компетентності;
- прогностичного застосування набутих знань, умінь і компетенцій;
- проектування нових типів туристичних підприємств тощо.

Варто наголосити, що професійний розвиток сучасного фахівця у будь-якій галузі діяльності пов'язаний із системою відповідних адаптаційних дій, спрямованих на перетворення себе, перетворення інших, зміну умов та зміну професійних дій і функцій. Спираючись на основні психологічні засади успішного професійного розвитку сучасної особистості, можна визначити наступні критерії професійного розвитку фахівця туризму в сучасних соціально-економічних умовах, це насамперед:

- професійна «Я-концепція» фахівця туризму, яка знаходиться під впливом суб'єктивних чи об'єктивних чинників, що включають в себе сукупність уявлень про себе і про власні професійні якості у поєднанні з їх емоційною оцінкою;
- будова «Я-концепції» представлена трьома компонентами: когнітивним, який формується з уявлень індивіда про самого себе, що виражені у вербальній формі; афективно-оцінювального, що складається з двох підструктур афективно-оцінювальної та системи емоційно-ціннісного ставлення (глобальна самооцінка, що визначає модальність ставлення людини до себе); та поведінкового (інтенція, готовність до реальних дій, поведінка в цілому або саморегуляція поведінки) [1, 2].

При аналізі видів професійної «Я-концепції» можна виділити реальну й ідеальну професійні «Я-концепції». Перша – це уявлення особистості про себе як про професіонала, а друга більше співвідноситься з професійними бажаннями та надіями. Рівень розвитку теорії дає змогу узагальнити найважливіші постулати, що стосуються психологічного конструкту, роблячи його значущим в емпіричних дослідженнях, сформулювавши наступні властивості професійної «Я-концепції»:

1. Професійний розвиток є безперервним процесом реалізації і «кристалізації» професійної «Я-концепції».
2. Розвиток професійної Я-концепції – це не завжди усвідомлений процес, проте завданням самої людини є досягнення максимального ступеня усвідомленості і ясності професійної «Я-концепції», а також, по можливості, – керованості та контрольованості власних професійних дій.
3. Вплив на професійний розвиток соціального оточення і поточної професійної ситуації проявляється в постійному коригуванні аспектів професійної «Я-концепції».
4. Задоволеність роботою залежить від того, якою мірою індивід знаходить адекватні можливості для реалізації своїх інтересів, здібностей, особистісних якостей у професійних ситуаціях, тобто, від ступеня узгодженості зовнішньої соціальної ситуації та професійної Я-концепції.

5. У цьому останньому принциповому постулаті закладена важлива формула суб'єктивної успішності професійного і кар'єрного розвитку: саме професійна «Я-концепція» розглядається як єдність уявлень про власний професійний розвиток, який зумовлює відсутність внутрішніх конфліктів, гармонію й благополуччя і, в кінцевому рахунку, відчуття власної успішності в професії і кар'єрі. Тому, з практичної точки зору, є надзвичайно важливою відповідність між базовими характеристиками і шкалами «Я-концепції» та реальною навколишньою професійною й організаційною дійсністю [3, 5].

Отже, аналізуючи вищезазначене, можна стверджувати, що професійний розвиток сучасної особистості – це насамперед: розвиток її професійного “Я” із формуванням відповідної системи мотивів, цілей і смислових орієнтирів, що включає розвиток самосвідомості, формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання власного професійного майбутнього, побудову еталонів у вигляді ідеального образу професіонала. Особистісне професійне становлення відбувається на основі освоєння суспільно-вироблених уявлень про ідеали, норми поведінки у певній галузі діяльності, за умови професійної готовності до виконання реальних професійних завдань. Основні структурні складові моделі професійного становлення сучасної особистості, це насамперед: розуміння і адекватне сприйняття сучасних соціально-економічних вимог; вдалий вибір професії; оволодіння необхідним рівнем професійної компетентності в певній галузі діяльності; чітке визначення професійних цілей і мотивів щодо власного професійного саморозвитку; орієнтування в складних професійних ситуаціях; прогностичне планування власної стратегії професійного становлення.

Ми вважаємо, що важливим у побудові та реалізації професійної «Я-концепції» сучасного фахівця туризму є визначення сучасних професійних орієнтацій, ціннісно-мотиваційних, особистісних і професійних критеріїв, обґрунтування на цій основі відповідних психолого-педагогічних умов професійного розвитку фахівців туризму щодо його конкурентоздатності на сучасному ринку праці.

Спираючись на загальні підходи до успішності професійного розвитку людини в сучасних умовах праці можна виділити такі професійні орієнтації фахівця туризму:

1. Професійна компетентність – орієнтація пов'язана з наявністю здатностей у тій чи іншій галузі діяльності. Вона обумовлена прагненням людини до професіоналізму, успішності та певного визнання в обраній галузі діяльності.
2. Менеджмент – орієнтація особистості на інтеграцію зусиль інших людей, управління різними сторонами діяльності виробництва.
3. Автономія – орієнтація на виражену потребу власної думки у вирішенні професійних проблем і завдань, без дотримання тих чи інших організаційних правил та обмежень.
4. Стабільність – орієнтація, спрямована на стабільність і передбачуваність

подій у житті людини (стабільність місця роботи, гарантована зарплата, стабільність місця проживання). Ми вважаємо, що у професійній діяльності фахівця туризму, це, насамперед, створення безпечних умов надання туристичних послуг.

5. Відданість професії – орієнтація, спрямована на реалізацію головних життєвих цінностей (служіння людству, допомога людям, бажання зробити світ кращим) та професійних цінностей і орієнтирів у забезпеченні потрібної якості туристичних послуг.
 6. Виклик – орієнтація, пов'язана з такими цінностями, як конкуренція, перемога над іншими, подолання перешкод, вирішення складних професійних завдань.
 7. Інтеграція стилів життя – орієнтація на інтеграцію різних сторін і способів життя. Прагнення до того, щоб все було збалансовано – і сім'я, і професійне зростання, і саморозвиток.
 8. Підприємництво – орієнтація пов'язана з прагненням людини створювати нове, долати перешкоди, бути конкурентоспроможним, готовим до ризику.
- Вищезначені професійні орієнтації є засадовими для сучасних фахівців туризму.

На нашу думку, важливим чинником успішного професійного розвитку фахівця туризму в сучасних умовах діяльності є розвиток індивідуального професіоналізму на засадах компетентнісного підходу та креативного мислення, спрямованого на розв'язання типових і нетипових завдань, пошук ефективних шляхів економічного розвитку підприємств туристичної галузі.

Слід зазначити, що креативність професійного мислення пов'язана, насамперед, із високо професійним орієнтуванням особистості у певній сфері діяльності, здатністю фахівця до розв'язання складних професійних завдань, відповідними технологіями професійної підготовки та удосконалення фахівців в контексті сучасних вимог і потреб. Принагідно зазначимо, що професійний розвиток фахівців туризму в умовах ринкового середовища із застосуванням компетентнісного підходу має передбачати обґрунтування відповідних освітніх цілей і мотивів, окреслення конкретних результатів діяльності, оновлення змісту, форм та методів компетентнісно-орієнтованої підготовки та перепідготовки, різних форм удосконалення фахового рівня фахівців.

Варто наголосити, що необхідною умовою застосування компетентнісного підходу у професійному розвитку сучасних фахівців туризму є створення відповідних психолого-педагогічних умов, спрямованих на:

- адаптацію особистості до сучасних соціально-економічних ролей з формуванням відповідних професійних цінностей щодо відповідальності за результати праці, особистісного сприйняття професійних проблем та завдань;
- формування комунікативності особистості, її здатності до відкритого спілкування, налагодження міжособистісних стосунків;
- формування іншомовних компетенцій;

- формування функціональних професійних знань і умінь;
- оволодіння сучасними інформаційними технологіями та технологіями особистісного впливу у наданні туристичних послуг.

Застосування компетентнісного підходу у розвитку професіоналізму фахівця сприяє, передусім:

- усвідомленому сприйняттю проблем і потреб споживача послуг за умови їх цілісного сприйняття;
- сформованості особистісних компетенцій щодо розв’язання компетентнісно-орієнтованих професійних проблем і завдань, пов’язаних із розпізнаванням власних і чужих відчуттів і настроїв, прогнозуванням поведінки людини у складних не типових ситуаціях, забезпеченням особистісної емоційної рівноваги;
- оволодінню комунікативними вміннями щодо ефективної співпраці з колегами, партнерами та споживачами послуг;
- формуванню відповідного рівня компетентнісної підготовки щодо виконання проектних завдань та програм реальних закладів туризму, здатності аналізувати і прогнозувати результати власної праці у забезпеченні відповідної якості та конкурентоспроможності туристичних послуг.

Висновки. Підсумовуючи вищевказане, можна дійти висновку, що професійний розвиток фахівців туризму в сучасних соціально-економічних умовах має бути компетентнісно-орієнтованим, спрямованим на формування індивідуального професіоналізму, опанування функціональних особливостей сучасної професійної праці, забезпечення здатності до розв’язання професійних задач і проблем, пов’язаних із наданням якісних, конкурентоздатних туристичних послуг. Важливим у цьому є усвідомлене розуміння необхідності системного професійного вдосконалення, прогнозування та проектування результатів професійної діяльності за умови творчого і креативного підходу до здійснення професійних дій і функцій.

Література

1. Джанерьян С. Т. Профессиональная Я концепция: системный анализ / С.Т. Джанерьян. – Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 2004. – 480с.
2. Джанерьян С. Т. Системный подход к изучению профессиональной Я-концепции / С. Т. Джанерьян // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2005. №4. – Приложение «Гуманитарные науки». – С. 162–169.
3. Ліфарєва Н. В. Психологія особистості : навчальний посібник / Н.В. Ліфарєва. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 237 с.
4. Маслоу А. Мотивация и личность /А. Маслоу. Перевод Т. Гутман, Н. Мухина . – Издательство : Питер , 2011. – 352 с.
5. Психология и психоанализ характера : хрестоматия / Ред. Д.Я. Райгородский. – Самара: Изд. Дом «БАХРАХ-М», 2000. – 639 с.
6. Walentyńska Łozowiecka. Teoretyczne i praktyczne zasady kształtowania postaw konkurencyjnej zdolności jednostki / W.Łozowiecka / Edukacja i praca. Konteksty–wyzwania –antynomie. Bydgoszcz, 2008. – s. 247–256.

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF SPECIALISTS IN THE SPHERE OF TOURISM IN MODERN SOCIAL-ECONOMIC CONDITIONS

In the article the attention is focused on the theoretical and practical aspects of professional development of specialists of tourism in modern conditions. The peculiarities of formation of the relevant competences of professionals in tourism with regard to an adequate perception of the current socio-economic needs and consumer preferences, readiness to creation of new competitive tourist services on the basis of market priorities and values, awareness of personal responsibility for the results of professional activity.

Key words: *teacher, tourism, specialist, professional development, professional education, market value, professional activity.*